

úton sikerült tudomást szerezni, és a miniszterium adatai sem bizonyultak minden tekintetben megbízhatónak.

A közoktatással kapcsolatos kutatásoknak 1945-ig fontos forrásai az iskolák által minden évben kötelezően kiadott évkönyvek. Az iskolák történetének utóbbi évtizedei iránt érdeklődők azonban – az iskolai élet minden területét összefoglaló évkönyvek híján – csak nehezen juthatnak megfelelő adatokhoz. Ezt a hiányt sikerült áthidalnia a szerzőnek megkönnyítve a téma kutatóinak munkáját. Bátran ajánlhatom a mű tanulmányozását mindenkinek, akit a két tanítási nyelvű oktatás és/vagy a kisebbségi oktatás magyarországi múltja és jelene érdekel, vagy bármilyen módon kapcsolatba került ezekkel az oktatási formákkal. Haszonnal forgathatják a könyvet az oktatás irányításával, a nyelvpolitikával és nyelvpedagógiával foglalkozó szakemberek is, azok, akik döntési helyzetben lévén befolyásolni tudják a kétnyelvű és a nemzetiségi oktatási formák jövőjét. A múlt és a jelen tényeire, adataira és eredményeire támaszkodva könnyebben hozhatják meg ezt a fontos területet érintő döntéseiket.

Reméljük néhány év múlva kezünkbe vehetjük az atlasz újabb kiadását, aminek alapján a kétnyelvű oktatás területén végbe menő folyamatok, tendenciák elemzésére is lehet majd vállalkozni.

Pelles Tamás

Horváth Zsuzsanna

Anyanyelvi tudástérkép

Országos Közoktatási Intézet,
Budapest, 1998, 334 p.

Vajon „hasznos” tudás-e a középiskolában megszerzett tudás? Segít-e a társadalmi életben való eligazodásban, a munkavállalásban, a továbbtanulásban? Vannak-e fölösleges, az érettségi után könnyen feledhető elemei? A magyar iskolarendszer vajon mara-

dékalanul ellátja-e a társadalmi életben való részvételre felkészítő feladatát?

Az intézményes oktatás-nevelés az információörökítés és a kultúráközvetítés feladatát látja el. Mint „tudáskánont legitimáló szervezet” egyfajta minőségellenőrző szűrőként működik. A magyar oktatáspolitikai hagyományai szerint a szükséges és a szükségtelen tudástartalmak elkülönítése még napjainkban is a tudományosság és a pedagógia szempontjai szerint történik. Az iskolai oktatás társadalmi relevanciájának megnövelése érdekében ezeket a szempontokat ki kell egészítenünk a „diákok valós szükségletei” kielégítésének további szempontjával. S miután ezeket a szükségleteket az állandó időbeli és térbeli társadalmi-politikai mozgások motiválják, az oktatás csak a változásokra reflektáló folytonos önmegújulás által töltheti be funkcióját. A nyelv egyrészt a kulturális folytonosság egyik hordozója, a művelődés lényegi összetevője, s ebben a szerepében az állandósult értékek hordozója, átörökítője; másrészt a mindenkor tapasztalatok értelmezésének referenciakerete, s mint ilyen az értékbeli változásokra, súlyponteltolódásokra legérzékenyebben reagáló terület. A legtöbb európai állam anyanyelvi-irodalmi oktatásbeli szándékai kettősek: a cél egyrészt az individuális kiművelés, másrészt az aktuális társas-társadalmi színtereken való adekvát megnyilvánulási képesség fejlesztése.

Az irodalmi és az anyanyelvi képzés mi-benlétének, funkciójának korábbi legitimáló elvei a hatvanas, hetvenes években vitás kérdéssé váltak. A képzési rendszerek és koncepciók két nagy vonulata alakult ki. A „hagyományelvű” (túlnyomóan kulturális) paradigma képviselői a humán kultúra önértékét, az elméletnek a gyakorlattal szembeni elsőbbségét hangsúlyozzák, céljuk az értékek őrzése és közvetítése. A „pragmatizmuselvű” (túlnyomóan civilizatorikus) paradigmát előnyben részesítők célja a gyakorlat elsőbbségének megszilárdítása, a nyelvi kompetencia fejlesztése, a tudás hasznosíthatóságának, piacképességének erősítése.

A gondolatébresztő (és érzelmekeltő!) elméleti bevezetés és a leírt jelenségek kulturális és történeti probléma-háttérének ismertetése után az Országos Közoktatási Intézet Értékelési és Érettségi Vizsgaközpontjának gondozásában megjelent kötetet olvasva érdekes tanulságokkal szolgáló felmérésorozatnak lehetünk a tanúi. A vizsgálatok egy holland-magyar projektum keretében a CITO (az Arnheimben működő holland tantervi és vizsgaközpont), az Amsterdami Egyetem Oktatásszociológiai Tanszéke és a szorozatgondozó együttműködésében történtek.

A kutatási koncepció első lépése a magyar és a holland fiatal, 19–29 éves felnőtt érettségizettek, felsőoktatásbeli tanárok és gazdasági vezetők kommunikációs tevékenységeinek gyakorisága, ismerete és fontossága közötti összefüggések és feszültségek feltárása volt. A feltett kérdések a beszédértés, az olvasás, a beszéd és az írás élethelyzeteire vonatkoztak. A vizsgálati eredmények alapján feltáruztak a nyelvhasználati tudás és nem tudás összetevői: mindhárom holland, illetve magyar csoport számára a legjelentősebb problémát a nyilvános szereplés jelenti, akár írásbeli, akár szóbeli megnyilatkozásról van szó. A kultúraközi összehasonlításból kiderült, hogy a holland nyelvhasználati tudás „piacképesebb”, társadalmi érvényessége erősebb, szemben a magyaréval, amely helyenként annyira bizonytalan, hogy a közéleti információkhoz való hozzáférést és a társadalmi konszenzusok létrejöttét is veszélyezteti. Az eredmények figyelembe vételével tananyag-elemzési kritériumok, tantervi és vizsgatartalmakra vonatkozó prioritások állíthatók össze.

A második fázisban a kutatók az anyanyelvi érettségi vizsgatartalmak és értékelési eljárások vizsgálatait és kultúraközi összehasonlítását végezték el. A civilizatorikus és a kultúraközpontú anyanyelvi érettségi változatok Európa-szerte kevert formában élnek, a különbségeket a kettő közötti súlyponteltolódások adják. A magyar szépirodalmi alapú tananyagrendszer elsajátíthatat-

sát „irodalmi tárgyú értekezés vagy műközpontú elemzés” típusú érettségi vizsga követi. A vizsgarendszer homogén, a továbbtanulási igényekre nem reflektál. A vizsga értékelésének célja a vizsgázó általános műveltségi szintjének holisztikus megítélése. Az értékelés módját általános központi minőségi elvek határozzák meg néhány tartalmi és általános szövegszerkesztési szempont alapján. Az eredmények összehasonlíthatóságának gyenge alapjául a központilag meghatározott feladat szolgál. A holland anyanyelvi oktatás tananyaga nem irodalmi alapú, a vizsga ebből következően „nem irodalmi tárgyú szöveg értése és alkotása”, valós élethelyzetek reflexiója. A vizsgák a diák irányultságától függően alternatívák. Az értékelés központi kulcs, részletes analitikus értékelési-pontozási útmutató alapján zajlik. Az eredmények nagymértékben összemérhetők. Az összehasonlításból kiderül, hogy a magyar írásbeli anyanyelvi érettségi vizsga a kultúraközpontú, a holland a civilizatorikus változat képviselője.

Az igényfelmérés nyomán kirajzolódó nyelvhasználati tudás- és hiánytérkép, illetve a vizsgatartalmak összevetésének tapasztalatai és tanulságai alapján született meg az írásbeli anyanyelvi érettségi vizsga kísérleti modellje. A modell elemei: vizsgafeladatok, javítási útmutatók, a javító tanárok eligazító segédanyaga.

Az első vizsgafeladat nem irodalmi tárgyú érvelő szövegek elemző és kritikai értelmezése, a második feladat érvelő szöveg alkotása megadott témában és szempontok alapján. A diákok munkái kettős megmértetésben részesültek: a dolgozatokat elsőként saját tanáraik, majd a diákok korábbi teljesítményeit nem ismerő tanárok értékelték előre meghatározott, azonos szempontok és értékelési útmutató alapján. A modell kipróbálásának legszembetűnőbb tanulságai a következők voltak:

– az anyanyelvi teljesítmény értékelésének nincs általános érvényű egységes szempontrendszere, az alapelveket minden egyes szöveg feldolgozásakor adaptálni kell;

– a kettős, konkrét és nyilvános szempontok szerinti értékelési mód korrektebbé teszi a teljesítménymérést;

– a nemzetek közötti kooperáció és a közös szakmai munka reális igény az oktatáspolitikai és a tantervi kutatásokban, de az eltérő kulturális meghatározottság és igények okán minden stratégiát az adott nemzet kulturális-társadalmi jellemzőit is figyelembe vevő kritikai adaptációnak kell alávetni.

A vizsgálati eljárások és eredmények ismertetése mellett helyet kapott a kötetben a modell elemeit (feladatszovegeket, értékelési útmutatókat és segédanyagokat) tartalmazó melléklet is, ennek köszönhetően az egész munkafolyamat pontosan végigkövethető: a szemünk előtt játszódik le a modell születésének és megmértetésének minden fázisa. Ebből a szempontból példaértékű ez a könyv. A szerző oktatáspolitikai állásfoglalása végig rejtve maradt előttem, s végül sajnálattal kellett nyugtáznom azt a tényt, hogy a tananyag-tartalmak társadalmi érvényességének kérdése megválaszolatlan maradt annak ellenére, hogy a problémafelvezetés legsarkalatosabb pontja éppen ez a tényező volt.

Bertalan Regina

Mark Fettes & Suzanne Boloduk
(szerk.)

**Al lingua demokratio
Towards Linguistic
Democracy
Vers la démocratie
linguistique**

Universala Esperanto-Asocio,
Rotterdam, 1998, 212p.

„... ha az emberek általánosan egyetérté-
nek a kifejezéseknek ugyanabban a módjában,
mint ahogyan egyetértenek ugyanabban
a fogalomban, akkor megszabadul-
nánk a nyelvek összezavarodásától és an-

nak minden szerencsétlen következményétől” – mondja John Wilkins filozófus egy 1661-ben megjelent munkájában. (Vö. *The Mathematical and Phylosophical Works of the Right*, London.)

Már a XVII. században Descartes-ot és kortársait is foglalkoztatta egy leegyszerűsített, mindenki által könnyen megtanulható univerzális nyelv megalkotásának és bevezetésének gondolata. Az évszázadok folyamán számos elgondolás született arra, hogy két eltérő nyelven beszélők kommunikálását hogyan lehetne segíteni. Voltak és vannak olyan elképzelések, amelyek egyes nyelvek prioritását szorgalmazzák, mások egy semleges segédnyelv használatát javasolják.

Az ebben a kötetben közreadott előadások és hozzászólások – melyek részben angolul, franciául vagy eszperantóul olvashatók – az 1996. július 20. és 30. között Prágában megrendezett Eszperantó Világkongresszus Nitobe Szimpóziúmán hangzottak el. A szimpóziúm célja az volt, hogy megvizsgálja az eszperantó fontosságát a nemzetközi életben olyan emberek szemszögéből, akik maguk is részt vesznek az eszperantó mozgalomban, illetve a mozgalmon kívül állnak.

Az előadások négy téma köré csoportosulnak. Az első fejezet az eszperantó mozgalom kiemelkedő egyéniségének, Inazo Nitobének a Nemzetek Szövetségének helyettes főtitkárának emlékét idézi fel. Az előadók fellevenítik Nitobe küzdelmét a nyelvi demokráciáért és a világbékéért, majd teljes terjedelmében olvasható beszámolója, amelyet a Nemzetek Szövetségének főtitkárához írt, mely egyben az eszperantó mozgalom egyik mérföldkövét is jelöli. Nitobe beszámolója elején az 1921-ben megrendezett 13. Eszperantó Világkongresszust értékeli, majd terjedelmes áttekintést kapunk az eszperantó mozgalom történetéről, az ez idő alatt létrejött szervezetekről, azok munkájáról, valamint az egyre gyarapodó eszperantó irodalomról. A beszámoló utolsó részében nyelvi kérdéseket vizsgál. A Nemzetek Szövetségében szükségesnek tartja egy segédnyelv használatát, aminek szerepét a semleges eszperantó tölthetné